हिरण्यस्तूप आङ्गिरसः।पवमानः सोमः। जगती, ९-१० त्रिष्टुप्

इषुर्न धन्वन्प्रति धीयते मतिर्वत्सो न मातुरुप सर्ज्यूधनि।

उरुधारेव दुहे अग्र आयत्यस्य व्रतेष्वपि सोम इष्यते॥ ९.०६९.०१

इषुः- शरः। धन्वन्- धनुषि। न- इव। मतिः। प्रति धीयते- निधीयते। मातुः- गोमातुः। ऊधनि। वत्सो न- शाब इव। सर्जि- सृज्यते। उरुधारा- विस्तीर्णक्षीरधारासंपन्ना। आयती- वत्सं प्रति गच्छन्ती धेनुः। अग्रे- प्रत्यक्षतः। दुहे- दोग्धि। इव- यथा तथा। अस्य- एतस्योपासकस्य। व्रतेष्वपि- धर्मेष्वपि। सोमः- रसः। इष्यते- प्रेर्यते ॥१॥

उपो मतिः पृच्यते सिच्यते मधु मन्द्राजनी चोदते अन्तरासनि।

पवमानः संतनिः प्रघ्नतामिव मधुमान्द्रप्सः परि वारमर्षति॥ ९.०६९.०२

मतिः। उपो पृच्यते- संयोज्यते। मधु- रसः। सिच्यते। मन्द्राजनी- हर्षकरी सोमधारा। आसनि अन्तः- मुखस्यान्तः। चोदते- चोद्यते। प्रघ्नतामिव- रसनिष्पादकानां पुत्र इव। संतनिः- विस्तृतः। द्रप्सः- वेगवान्। मधुमान्- मधुरः। पवमानः- पुनानः। वारम्- वरणीयं प्रतीकम्। परि अर्षति- सरति ॥२॥

अव्ये वधूयुः पवते परि त्वचि श्रथ्नीते नप्तीरदितेर्ऋतं यते।

हरिरक्रान्यजतः संयतो मदो नृम्णा शिशानो महिषो न शोभते॥ ९.०६९.०३

वधूयुः- अप्कामो मूलशक्तिधाराकाम इत्याध्यात्मिके। अव्ये- सरणशीलरसस्य स्वस्थान एव रक्षाकरे उपलब्धिस्थाने । रसव्यञ्जके। रसस्य प्रवेशस्थाने। रसतत्त्वस्य सुलभतया

अवगमसाधनभूते। रसार्थयाचनसाधनभूते। रसक्रिये। रसावाप्तिसाधनभूते। रसावरणे। रससंभक्तरि। रसवर्धके। त्वचि- रूपे प्रतीके। परि- परितः। पवते- क्षरति। अदितेः- अखण्डप्रकृतेः। नप्तीः- सन्ततीरोषधीर्भौमभोगान् वा। ऋतं यते- प्रकृतिनियतिभूतसत्योपासकाय। श्रथ्नीते- फलिनीः कर्तुं विश्लेषयति। हरिः- आकर्षकः। यजतः- पूज्यः। संयतः- नियतः। मदः- रसः। नृम्णा- वीर्याणि। शिशानः- तीक्ष्णीकुर्वन्। अक्रान्- अन्तरायान् क्रामति। महिषः- महामृगः सिंहः। न- इव। शोभते- प्रकाशते ॥३॥

उक्षा मिमाति प्रति यन्ति धेनवो देवस्य देवीरुप यन्ति निष्कृतम्।

अत्यक्रमीदर्जुनं वारमव्ययमत्कं न निक्तं परि सोमो अव्यत॥ ९.०६९.०४

उक्षा- वृषभः। मिमाति- शब्दयति। धेनवः- गावः। प्रति यन्ति- प्रतिगच्छन्ति। देवस्य- सोमस्य। निष्कृतम्- सदनम्। देवीः- तस्य द्योतनशक्तयः। उप यन्ति- अभिसरन्ति। अर्जुनम्- शुभ्रं शुद्धमिति भावः। अव्ययं वारम्- सरणशीलरसस्य स्वस्थान एव रक्षाकरमुपलब्धिस्थानमित्यर्थः। रसव्यञ्जकम्। रसस्य प्रवेशस्थानम्। रसतत्त्वस्य सुलभतया अवगमसाधनभूतम्। रसार्थयाचनसाधनभूतम्। रसक्रियम्। रसावाप्तिसाधनभूतम्। रसावरणम्। रससंभक्तारम्। रसवर्धकम्। वरणीयं प्रतीकम्। अत्यक्रमीत्- अतिक्रामति। अत्कं निक्तम्- अध्यात्मज्योतिः सन्। न- संप्रति। सोमः- रसः। परि अव्यत- रक्षति ॥४॥

अमृक्तेन रुशता वाससा हरिरमर्त्यो निर्णिजानः परि व्यत।

दिवस्पृष्ठं बर्हणा निर्णिजे कृतोपस्तरणं चम्वोर्नभस्मयम्॥ ९.०६९.०५

अमृक्तेन- शोधितेन। रुशता- प्रकाशाख्येन। वाससा- आच्छादकेन। हरिः- आकर्षकः। अमर्त्यः- अमरः सोमः। निर्णिजानः- शोधितः। परि व्यत- आच्छादितो भवति। दिवस्पृष्ठम्-

चित्ताकाशस्योत्कृष्टस्थाने स्थितम्। बर्हणा- वृत्रनिबर्हणाय। निर्णिजे- शुद्ध्यै। चम्वोः- द्यावापृथिव्योः। उपस्तरणम्- आच्छादनशीलम्। नभस्मयम्- आकाशस्थं सूर्यम्। चिदाकाशस्थमात्मसूर्यमित्याध्यात्मिके। कृत- अकरोत्॥५॥

सूर्यस्येव रश्मयो द्रावयित्नवो मत्सरासः प्रसुपः साकमीरते।

तन्तुं ततं परि सर्गास आशवो नेन्द्रादृते पवते धाम किं चन॥ ९.०६९.०६

सूर्यस्येव रश्मयः- सूर्यकिरणा इव। द्रावयित्नवः- द्रवणशीलाः। मत्सरासः- हर्षकराः। प्रसुपः- प्रशान्ताः। साकम्- युगपदेव। ईरते- गच्छन्ति। ततम्- विस्तृतम्। तन्तुम्- धर्मसन्तानं प्रति। परि- परितः। सर्गासः- सृष्टाः। आशवः- क्षिप्रकारिणः। इन्द्रात्- ईशनाधिदैवतात्। ऋते। किं चन। धाम- स्थानम्। न पवते- न क्षरति॥६॥

सिन्धोरिव प्रवणे निम्न आशवो वृषच्युता मदासो गातुमाशत।

शं नो निवेशे द्विपदे चतुष्पदेऽस्मे वाजाः सोम तिष्ठन्तु कृष्टयः॥ ९.०६९.०७

सिन्धोः- जलस्य। प्रवणे- सुखेन गन्तुं शक्ये। निम्ने- निम्नस्थले। इव- गतिरिव। आशवः- वेगयुक्ताः। वृषच्युताः- वर्षकाः। मदासः- तृप्तिकराः। गातुम्- मन्त्रम्। आशत- व्याप्नुवन्ति। नः- अस्माकम्। निवेशे- गृहे। द्विपदे चतुष्पदे- पशुमनुष्यादीनाम्। शम्- मङ्गळं कुरु। सोम- रस। अस्मे- अस्माकम्। वाजाः- बलानि। कृष्टयः- शोभनकर्मकराणि। तिष्ठन्तु॥७॥

आ नः पवस्व वसुमद्धिरण्यवदश्वावद्गोमद्यवमत्सुवीर्यम्।

यूयं हि सोम पितरो मम स्थन दिवो मूर्धानः प्रस्थिता वयस्कृतः॥ ९.०६९.०८

आ- समन्तात्। नः- अस्माकम्। वसुमत्- संपद्युक्तम्। हिरण्यवत्- ज्योतिर्युक्तम्। अश्ववत्- प्राणप्रतीकतुरगयुक्तम्। गोमत्- चिद्रश्मिप्रतीकधेनुयुक्तम्। यवमत्- हव्ययुक्तम्। सुवीर्यम्। पवस्व- क्षर। सोम- रस। यूयम्- भवन्तः। मम- मे। पितरः- गुरवः। स्थन- सन्ति। हि- खलु। वयस्कृतः- हव्यकारिणः। दिवो मूर्धानः- दिवस्पृष्ठाः। प्रस्थिताः- अभ्युत्थिताः ॥८॥

एते सोमाः पवमानास इन्द्रं रथा इव प्र ययुः सातिमच्छ।

सुताः पवित्रमति यन्त्यव्यं हित्वी वव्रिं हरितो वृष्टिमच्छ॥ ९.०६९.०९

एते- इमे। पवमानासः- पुनानाः। सोमाः- रसाः। इन्द्रम्- परमेश्वरम्। रथा इव। सातिम्- संभजनम्। अच्छ- अभिलक्ष्य। प्र ययुः- प्रगच्छन्ति। सुताः- निष्पन्नाः। वव्रिम्- जीर्णताम्। हित्वी- हित्वा। हरितः- आकर्षकाः सन्तः। वृष्टिम्- वर्षाम्। अच्छ- अभिलक्ष्य। अव्यम्- रक्षाभूतम्। पवित्रम्- शोधकं भाजनं प्रतीकम्। अति- अतिक्रम्यापि। यन्ति- सरन्ति ॥९॥

इन्दविन्द्राय बृहते पवस्व सुमृळीको अनवद्यो रिशादाः।

भरा चन्द्राणि गृणते वसूनि देवैर्द्यावापृथिवी प्रावतं नः॥ ९.०६९.१०

इन्दो- क्लेदनशील रस। बृहते- महते। इन्द्राय- परमेश्वराय। सुमृळीकः- आनन्दमयः सन्। अनवद्यः- दोषरहितः सन्। रिशादाः- बाधकनाशकः सन्। पवस्व- क्षर। गृणते- स्तोत्रे। चन्द्राणि- आह्लादकानि। वसूनि- धनानि। भर। नः- अस्मान्। द्यावापृथिवी- द्यावापृथिव्यौ। देवैः- देवताभिः। प्रावतम्- प्रकर्षेण रक्षतम् ॥१०॥